

УДК 37.01.17

ЦІЛІСНІСТЬ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ПЕРЕДУМОВА ЯКОСТІ ОСВІТИ

доктор педагогічних наук, Чернуха Н. М.,

кандидат педагогічних наук, доцент, Бахов І. С.

Міжрегіональна Академія управління персоналом, Україна, Київ

У статті розглянуто питання цілісності сучасного освітнього простору. Мета статі полягає у характеристиці цілісності освіти як передумови інтеграції особистості у сучасне середовище. На основі аналізу теоретичних джерел акцентовано основну увагу на інтеграційних процесах в освіті як пріоритетному вектору її модернізації та євроінтеграції. Підкреслюється, що особистість виступає основним суб'єктом успішної самореалізації через програму навчання протягом життя. Зроблено висновок, що цілісність сучасного освітнього простору, освітнього процесу у сучасних закладах освіти є пріоритетною складовою якості сучасної освіти, зорієнтованої перш за все, на ринок праці, освітніх послуг.

Ключові слова: освітній процес; цілісність; інтеграція; модернізація; євроінтеграція.

Doctor of Science in Pedagogy, Chernukha N. M., PhD in Pedagogy, Bakhov I. S. Integrity of modern educational environment as a prerequisite for quality education / Interregional Academy of Personnel Management, Ukraine, Kyiv

The article deals with the integrity of the modern educational space. The purpose of the article is to present characteristics of the integrity of education as a prerequisite for the integration of the individual in a modern social environment. Based on the analysis of theoretical sources accent is focused on the integration processes in education as a priority vector of its modernization and European integration. It is emphasized that personality is the main subject of the successful self-realization through lifelong learning program. It is concluded that the integrity

of modern educational space, educational process in modern educational institutions is a priority component of modern quality education oriented primarily to the labor market, education.

Key words: educational process; integrity; integration; modernization, European integration.

Вступ. Трансформація освітнього середовища в Україні спрямована, перш за все, на перетворення освіти на систему, здатну до оперативних векторних змін, саморегуляції, відповідно до викликів сучасного соціуму.

Освітній сектор в умовах сьогодення стрімко перетворюється на інноваційне середовище, яке продукує індивідів, здатних здобувати знання протягом життя, успішно застосовувати їх у практичній діяльності; свідомих, суспільно активних громадян, конкурентоспроможних на вітчизняному, європейському і світовому ринках праці. Освіта безумовно стає гарантією забезпечення високих соціальних стандартів суспільного життя.

Мета статті. Визначити умови реалізації якості освітнього процесу, спрямованого на формування життє-зорієнтованої особистості, здатної само реалізовуватися у складних умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Реалізація зазначених для сучасної освіти завдань здійснюється різними векторами: через розмаїття освітніх інституцій; форм, методів освітнього процесу; запровадження ефективного менеджменту тощо. Об'єднуючим феноменом вищезазначеного є цілісність освітнього процесу, зокрема, інтеграційні процеси у сучасному освітньому просторі.

Якість освітнього процесу забезпечується за умови, коли він реалізується у контексті цілісного простору. Освіта, орієнтована на формування спеціаліста не просто знаючого, а компетентного, здатного до навчання впродовж життя, і формування ним власної траєкторії професійного становлення - це сучасна освіта.

Суттєвим фактором сучасної освіти є наявність цілісного освітнього простору, що реалізується на цільовому, змістовому, процесуальному рівнях. За наявності такого простору студент не прилаштовується під кожного викладача, особливості, а інколи і забаганки сформованого ним на занятті простору, нівелюючи своє «Я», а сповна реалізує себе. Простір освітнього закладу є успішним, якщо він є цілісним і гуманітарно-спрямованим. Основними суб'єктами його формування виступають викладачі і студенти, що працюють як «команда», системне утворення, об'єднане одними цілями, спільними загальними стандартами освітньої діяльності. Ефективність формування такого простору безпосередньо залежить від рівня сформованості освітнього простору у закладах. Саме на рівні освітнього закладу відбувається трансформація загальних державних стандартів у конкретний заклад, органи управління забезпечують оптимізацію даного процесу, максимально враховуючи особливості конкретного освітнього закладу [1].

Відповідно до викликів сучасного соціуму освітні заклади стають реальними співтворцями цілісного простору, а не просто «реалізаторами» заданих стандартів або запропонованої концепції освітньої діяльності. Варто зазначити, саме на рівні конкретного регіону відбувається об'єднання наукового потенціалу і його спрямування на вирішення конкретних практико значущих завдань. Система в системі (простір в просторі), починаючи від мікропростору на рівні роботи викладача, факультету, ВНЗ, регіону – до простору державного, європейського [2].

Інтеграція у європейський освітній простір передбачає збереження національної, регіональної ідентичності, забезпечення науково обґрунтованого, логічно спроектованого переходу до заданих стандартів, з максимальною орієнтацією на особливості і реальний рівень освіти, що сформувалась в Україні. Незаперечним є те, що інтеграція в європейський освітній простір має передбачати необхідність якісного формування освіти у

державі. Сьогодні складним і нерідко проблематичним є процес переходу на нову формулу освітньої діяльності: сучасний педагог залишатись індиферентним або ігнорувати перехід на нові освітні стандарти не може; наукові напрацювання, не можуть бути механічно перенесені в практику сучасної освітньої діяльності. Продуктивна педагогічна діяльність творча за своєю суттю, вона неодмінно формується на основі «Я-концепції» і будь-які нововведення будуть мати позитивний ефект, якщо вони будуть «адаптовані» до сформованого досвіду професійної діяльності [3]. Будь-які нововведення, що диктуються «зверху», неодмінно вступають у конфлікт з реальним досвідом педагога або пригнічують особистісний компонент його діяльності, або визначаються як недієздатні і практично ігноруються. Є лише один спосіб зняття такого рівня конфліктної ситуації: поставити педагога в позицію реального суб'єкта реформування власної концепції, технології професійної діяльності в контексті нових освітніх стандартів. А таку роботу можна віднести до рангу повноцінної наукової діяльності, предметом якої виступає власна діяльність у комплексі всіх її складових: цілі, принципи, зміст, технології, діагностика, аналізування продуктивності і т. д. На основі загальної логіки у кожного викладача має бути сформована своя програма перехідного періоду, так само як і своя програма підвищення рівня власної компетентності (відповідно до стартового рівня та особистісного потенціалу), забезпечення конкурентно спроможності на ринку освітніх послуг. В такий спосіб, безвідносно до фаху, кожен педагог набуває реальну компетентність і долучається до наукового пошуку в галузі освітньої діяльності (педагогічного процесу) [1].

Перехід до якісно нового цілісного освітнього процесу включає ряд пріоритетних функцій.

– Вибудовується відповідна вертикаль наукової діяльності: від базових академічних інститутів, що розробляють фундаментальні проблеми освіти до наукових інститутів та освітніх центрів, що акумулюють найвищий

потенціал відповідного регіону, до центрів наукової діяльності, зосереджених в навчальних закладах різних рівнів. У цій схемі уже закладений механізм трансформації високої теорії на рівень практичної діяльності з максимальним врахуванням її рівня та особливостей здійснення у кожному регіоні, навчальному закладі.

– Викладач відчуває себе суб'єктом реформування освіти, оскільки реально долучається через наукові центри на рівні навчальних закладів до процесу осмислення нових освітніх стандартів та проектування технології їх реалізації в практиці професійної діяльності. Педагоги-практики отримують не просто визначені освітні стандарти та технологічні схеми їх реалізації, а долучаються до процесу їх визначення, неодмінно набуваючи відповідну теоретичну компетентність щодо конкретної проблеми.

– Посилюється процес взаємодії різних гілок та рівнів наукової діяльності, оскільки всі вони об'єднуються навколо спільної програми переходу на стандарти інноваційної освіти, з'являється багато проблем, що стосуються неузгодженостей, браку відповідної інформації і загалом питань, що виникають в практичній діяльності і потребують відповідних трактувань, роз'яснень і, відповідно, додаткових досліджень. В ситуації, коли проблеми не можна вирішити на регіональному рівні, запити поступають до академічних інститутів. Така співпраця потрібна не лише навчальним закладам, а і академічним науково-дослідним інститутам, для того, щоб максимально орієнтуватись на фундаментальні проблеми масової освітньої практики, відповідно цілеспрямовуючи вектор пріоритетних наукових пошуків. За таких умов кожний навчальний заклад буде реально відчувати значущість науки, її функції в удосконаленні освітньої системи.

– Всі, без винятку, викладачі, вчителі, студенти стають дослідниками, долучаються до наукової діяльності. Ця проблема є особливо актуальною, оскільки саме дослідницька робота має найвищий потенціал професійного зросту і переважна більшість викладачів її реалізують лише на

етапі написання дисертацій, а далі просто експлуатують сформовані компетенції. Що ж стосується викладачів, що активно займаються науковою діяльністю за відповідним фахом, вони, як правило, характеризуються високим рівнем сформованості педагогічної діяльності, відкриті до інновацій, мають власну програму професійного розвитку. Саме дослідницький потенціал особистості викладача обумовлює потребу у русі та розвитку за різними векторами, здатність до само творення, формування власних позицій у професійній діяльності [3].

Зазначене інтенсифікує процес наукової, а значить і професійної взаємодії педагогів, що обумовлюється безпосередньо потребами діяльності, а професійне спілкування є потужним фактором формування цілісного освітнього простору в навчальному закладі, налагодження узгодженої взаємодії всіх викладачів як суб'єктів системи, забезпечення цілеспрямованості їх спільної діяльності та поступу до нових стандартів якісної освіти.

Отже, основи формування цілісного освітнього простору задаються на всіх рівнях. Системотвірним елементом виступає наукова діяльність (як базовий механізм оптимізації освітньої діяльності), яка не лише має зазначений вище потенціал інтеграції всіх складових простору, а і теоретично обґрунтовує сам процес сходження до нової освіти, долучаючи всіх суб'єктів педагогічної діяльності до наукового пошуку, формуючи науково вивірені програми модернізації професійної діяльності як на рівні навчального закладу, так і кожного викладача, зокрема [4].

Цілком доведеним і науково обґрунтованим є факт, що одним з найбільш суттєвих недоліків, що обумовлюють низьку продуктивність традиційної освітньої системи, є дезінтеграція її елементів. Процес дезінтеграції можна прослідкувати як по горизонталі, що відображає основні принципи формування змістових модулів навчальних курсів, так і по вертикалі, що фіксує зв'язок елементів системи професійної підготовки спеціаліста,

зокрема, навчальних дисциплін і їх орієнтованість на логіку професійного становлення майбутнього фахівця в рамках вищої освіти.

Професійна підготовка спеціаліста буде продуктивною лише за умови, коли вона буде сформована як реальна система, всі компоненти якої будуть максимально інтегровані в єдине ціле і орієнтовані на реалізацію базових професійно значущих цілей. Кожен навчальний предмет має формувати свою змістову та процесуальну основу з урахуванням фахової спеціалізації професійного навчання [5]. Інтеграція має здійснюватись як на змістовому, так і процесуально-діяльнісному полі, і в її основі повинна бути висока виховна мета - формувати особистість студента, здатного до самореалізації у процесі професійного становлення [6]. Інтеграційні процеси, спрямовані на формування цілісного освітнього простору реалізуються на 2-х рівнях: інтеграція змісту навчальних дисциплін, що здійснюється перш за все за цільовим спрямуванням (формування образу майбутньої професії та ставлення до неї); формування професійного світогляду та мислення, власної методики та стилю професійної діяльності; інтеграція в процесуальному аспекті, що передбачає формування єдиної для всіх навчальних дисциплін концепції освітньої діяльності. Навчання трактується як цілісний простір, що функціонує за єдиними законами, з дотриманням єдиних визначених для всіх принципів. Вони диктуються не кожним викладачем, в залежності від його характеру та уподобань, а логікою навчального процесу та базовими критеріями його продуктивності [7].

Значущим показником цілісності освітнього простору є психологічна атмосфера навчального заняття. Її ознаки: інтенсивна, напружена, інтелектуальна робота студентів; узгоджена взаємодія, творча співпраця; коректність в міжособистісних стосунках, педагогічний такт, взаємоповага; відчуття психологічного комфорту, свободи, захищеності кожного учасника педагогічного процесу.

Смислова, змістова, методична побудова цілісного освітнього процесу системи професійної підготовки педагога може бути здійснена на основі принципів: принцип інтеграції всіх суб'єктів професійної підготовки спеціаліста (навчання, виховна діяльність, практика, самостійна робота, наукова робота) і підпорядкування їх основним стратегічним цілям формування особистості спеціаліста та його професійної діяльності; принцип поетапної реалізації підготовки спеціаліста через виділення системоутворюючих блоків професійно значущих знань, вмінь, особистісних якостей і структурування їх на основі логіки формування професійної діяльності; принцип забезпечення суб'єктивності позиції студента в структурі його професійного становлення на основі: а) максимального усвідомлення студентом сутності процесу його професійного становлення: змісту, логіки, реального бачення кінцевих результатів підготовки, що в повній мірі визначають рівень компетентності спеціаліста в його майбутній професійній діяльності; б) активізації процесів професійного та особистісного самопізнання, самовизначення, саморозвитку, формування самостійної пізнавальної діяльності [8]. Зауважимо, пріоритетним є принцип інтеграції всіх навчальних дисциплін, що вивчаються студентом і формування цілісного навчального простору, підпорядкованого комплексу професійно значущих цілей і означеного чіткою логікою процесу оволодіння професією.

Зазначене стосується зв'язків в рамках циклів навчальних дисциплін та їх загальної орієнтованості на кінцеві професійно значущі цілі освітньої системи. На думку Огневюка В.О., особистісна орієнтованість освітнього процесу в ВНЗ передбачає індивідуальну траєкторію руху кожного студента на шляху до досягнення проміжних та кінцевих цілей професійної підготовки [9]. Це може бути можливим лише за умови, коли студент зможе сформувати свою стратегію освітньої діяльності, що акумулює в собі процеси цілеутворення, самопізнання та самовизначення, вибору методів, форм, а також режиму роботи, оптимальних для нього, орієнтованих на його

особистісний потенціал. Звісно, це є масштабні реформації, що передбачають перехід на нову освітню формулу, за якою студент з позиції виконавця, що працює за єдиною, спільною для всіх навчальною програмою, переходить на позицію активного суб'єкта, творця індивідуальної програми з домінантою елементу професійного саморозвитку. Найбільшу цінність зазначеного вбачаємо у тому, що у такий спосіб формується індивідуальний стиль майбутньої діяльності, що виступає абсолютною ознакою професіоналізму будь-якого спрямування; формуються механізми саморегуляції навчальної діяльності, що здатні забезпечити неперервність подальшого процесу професійного становлення, саморозвитку у всіх значущих для педагога аспектах [10]. Важливо визначити інтегруючі блоки, що в найбільшій мірі відображають сутність професії і можуть творити реально діючу систему, тобто, займати статус системоутворюючих; ключові компетенції, як основу забезпечення адекватної цільової спрямованості системи професійної освіти спеціаліста.

Відтак, орієнтація на компетентність і якість докорінно змінює суть системи освіти, і зокрема, професійної освіти, проектуючи принципово інший кінцевий її результат, практично зорієнтований якісний вимір.

Висновки. Таким чином, цілісність у сучасному освітньому просторі, цілісність освітнього процесу у сучасних закладах освіти є пріоритетною складовою якості сучасної освіти, зорієнтованої перш за все, на ринок праці, освітніх послуг, та успішну професійну і життєву самореалізацію сучасної особистості.

Література:

1. Франчук Т. Й. Цілісний освітній простір: педагогічні основи його формування: монографія / Т. Й. Франчук; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Поділ., 2009. – 244 с.
2. Журавський В. С. Вища освіта як фактор державотворення і

культури в Україні / В. С. Журавський // Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Ін-т вищої освіти АПН України. – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2003. – 416 с.

3. Бех І. Д. Життя особистості у духовному діапазоні / І. Д. Бех // Рідна школа. – К.: 2009. – № 11. – С. 7–17.

4. Навроцький О. І. Вища школа України в умовах трансформації суспільства. – Х.: Основа, 2000. – 240 с.

5. Вакарчук І. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи / І. Вакарчук // Вища школа. – 2008. – № 3. – С. 3–18.

6. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). – К.: Грамота, 2003. – 216 с.

7. Філософсько-методологічні засади підвищення якості вищої освіти України : європейський вимір / авт. кол.: В. Андрущенко (керівник), М. Бойченко, Л. Горбунова, І. Надольний та ін. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 220 с.

8. Сисоєва С. О. Сфера освіти як об'єкт дослідження / С. О. Сисоєва // Освітологія. Польсько-Український журнал. – 2012. – ч. I. – С. 22–25

9. Огнев'юк В. О. Філософія та її місце в обробці наукових досліджень феномену освіти / В. О. Онев'юк // Освітологія. Польсько-український журнал. – 2012. – ч. I. – С. 69–75.

10. Ніколаєнко С. М. Про стан і перспективи розвитку вищої освіти в Україні. Парламентські слухання про вищу освіту // Педагогіка толерантності. – 2004. – № 2 – 3. – С. 104-116.

References:

1. Franchuk T. Y. Tsilisnyy osvritniy prostir : pedahohichni osnovy yoho formuvannya: monohrafiya / T. Y. Franchuk; Kam"yanets'-Podil. nats. un-t im. I. Ohiyenka. – Kam"yanets'-Podil., 2009. – 244 s.

2. Zhuravs'kyi B. C. *Vyshcha osvita yak faktor derzhavotvorennia i kul'tury v Ukraini* / V. S. Zhuravs'kyi // *In-t derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho NAN Ukrainy, In-t vyshchoyi osvity APN Ukrainy*. – K. : Vyd. dim «In Yure», 2003. – 416 s.
3. Bekh I. D. *Zhyttia osobystosti u dukhovnomu diapazoni* / I. D. Bekh // *Ridna shkola*. – K. : 2009. – № 11. – S. 7–17.
4. Navrots'kyi O. I. *Vyshcha shkola Ukrainy v umovakh transforma-tsiyi suspil'stva*. – X. : Osnova, 2000. – 240 s.
5. Vakarchuk I. *Vyshcha osvita Ukrainy – yevropeys'kyi vymir: stan, problemy, perspektyvy* / I. Vakarchuk // *Vyshcha shkola*. – 2008. – № 3. – S. 3–18.
6. Kremen' V. H. *Osvita i nauka Ukrainy : shlyakhy modernizatsiyi (Fakty, rozdumy, perspektyvy)*. – K. : Hramota, 2003. – 216 s.
7. *Filosofs'ko-metodolohichni zasady pidvyshchennia yakosti vyshchoyi osvity Ukrainy : yevropeys'kyi vymir* / avt. kol.: V. Andrushchenko (kerivnyk), M. Boychenko, L. Horbunova, I. Nadol'nyi ta in. – K.: Pedahohichna dumka, 2012. – 220 s.
8. Sysoyeva S. O. *Sfera osvity yak ob'ekt doslidzhennia* / S. O. Sysoyeva // *Osvitolohiya. Pol's'ko-Ukrayins'kyi zhurnal*. – 2012. – ch. I. – S. 22–25
9. Ohnev"yuk V. O. *Filosofiia ta yiyi mistse v obrobsi naukovykh doslidzhen' fenomenu osvity* / V. O. Oneyuk // *Osvitolohiya. Pol's'ko-ukrayins'kyi zhurnal*. – 2012. – ch. I. – S. 69–75.
10. Nikolayenko S. M. *Pro stan i perspektyvy rozvytku vyshchoyi osvity v Ukraini. Parlament-s'ki slukhannia pro vyshchu osvitu* // *Pedahohika tolerantnosti*. – 2004. – № 2–3. – S. 104–116.